

Starinske reči.

O Taran-balti-sekiri.

V letošnjih „Novicah“ čislo 1 itd. sem priobčil večji članek o tej gromski sekiri — važnem ostanku iz paganskih časov Slovincov. Dosedaj so mi znane bile le kamnate, ktere sem vidil v zbirki rajnega gospoda duhovnika Franca Verbnjaka. *) Letos, ko sem obiskal svojega nekdanjega učenca in učenega domoljuba gospod klerika admontskega samostana Henrika Reška v njegovem rojstnem kraju v Žitalah (Schiltern) blizu Rogatca, mi poklonijo njegov poštenja vredni oče na peden dolgo medeno (bronasto) tarabavto, kakor so jo imenovali, ktero so izkopali v žitalski gomili. Okoli Žital je več takošnih ajdovskih gomil, in ljudje pripovedujejo, da je v kraju imenovanem Pakon kraj ceste iz Rogatca v Ptuj stalo staro mesto. Na omenjeni gromski sekiri je viditi žlahna rija (cerugo nobilis), terden dokaz za njeno starinsko veljavo. Gospod žitalski farmešter Tratnik imajo tudi starinske medene reči v ti okolici izkopane, kakor rinke itd.

Da bi kdo naših domačih ljudi več takošnih gomil prekopati dal; al vse memo njih potuje „surde et mute!“

Davorin Terstenjak.

O starinskem v Kropi na Kranjskem najdenem denaru.

Gospod Fr. Pohorski je v 31. listu letošnjih „Novic“ str. 240—241 omenil denara v Kropi najdenega. Streglo mu je izvestje v „Mittheilungen des hist. Vereins für Krain December 1858“, str. 99 Nr. 397. Gospod Fr. Pohorski imenuje „Adnamat“, ker tako ga tudi imenujejo v „Mittheilungen“. Akoravno sem z razlago gospod Pohorskega prav zadovoljen, in se z mojo v vsem ujema, mu vendar moram popraviti njegovo mnenje, in mu naznaniti, da se denar ne veli Adnamat, temuč: Adna. Vse Adnamate, ktere sem jez imel priložnost viditi, so sreberne, velike kakor stari kupreni denar po 2 krajcara, in na eni strani imajo „caput diadematum“, na drugi „equitem citato cursu“, kakor numismatiki je popisujejo. Pod konjnikom stoji ali celo izpisano: ADNAMAT, kakor na tistih eksemplarih, ktere je pred dvema letoma mi pokazal dohtar Volpi, in ktere so na tako imenovanem „Windischberg“ blizu Labote (Lavamünd) izkopali, ali pa imajo okrajšani napis: ADNAM., kakor mi je povedal gosp. dr. J. Wartinger.

Kropski denar, ktere ga sta mi letos mesca avgusta, ko sem v Ljubljani bil, gg. Dimic in Jelovšek prijazno pokazala, ni srebern, temoč kupren, in glava osebe v denar vrezane nima diadema, ampak je pokrita s cifrasto kapo (verbrämter Mütze) in napis je: ADNA.

Ker je ta denar tudi manji, kakor ADNAMAT, tedaj ADNA značuje naravnost to, kar As, ās = adna, edna. Poznamovanje MAT se je moglo toraj rabljati za določno sumo; najbolje se pristaja nemško poznamovanje Mark.

Gospod Pohorski jo je dobro ugodil, ko je z imenom MAT primerjal staroserbsko МѢТЪ (m'ť), in prijemši mojo koreniko mat scindere, je rekel: da MAT to pomenja, kar staroruske imena denarov: Rezan' in Rubel'.

Da je ta korenika obče blago indogermanskih jezikov, sem že v „Novicah“ leta 1858 str. 370 do drobnega dokazal, in sicer sansk. (vedsk. narečje) meth, mith, cae-

dere, schlagen, gotsk. maitan, caedere, keltski: matar, metar, concidere, secare, v irščini: meithle, messor, Schnitter, škandinavski: maitar, concidere, secare, latinski: meto, abhauen, staro-visokonemški: meizzan = maitan, scindere, slov. matiti, metiti = posekati, matika, die Haue, metun, Holzhauer, česki: meit', mit', silva caedua itd.

Zato poznamovanja MAT za denar ne nahajamo samo pri norenskih Slovanih, temoč tudi pri drugih sorodnih indo-evropejskih narodih, na primer: MET, MEIT „eine kleine holländische kupferne Scheidemünze, welche zwei leichte Pfennige gilt“, MATIER, MATTIER, „eine in Niedersachsen übliche Münze, welche vier Pfennige oder einen Kreuzer gilt“, MAT, „eine spanische Silbermünze“ (glej Onomatologia numismatica, Nürnberg 1791, pag. 45, 59, 85).

Rekel sem že, da se ime ADNAMAT v družbi imen slovenskih: Jantumar, Jentumar = Jetmar, Resimar, Teta, Buto itd. tudi najde na norenskih kamnih. Ker sedaj imamo denar ADNA = As, ās, in pa ADNAMAT = adna, edna mat, Eine Mat, tedaj vendar nihče več ne bode dvomil, da je to slovensk denar, in da so stari Norenci bili — Slovenci. Rad bi čul, kako si bodo pomagali nasprotniki moji — Keltomani, — kateri z enim edinim denarom hočejo podreti vse moje terdenja.

Davorin Terstenjak.

Glasi o cesarskem ukazu,

ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.

VII.

„Novice“ so s serčnim veseljem pozdravile cesarski ukaz od 20. julija l. l., in kdo bi ga ne bil, komur je za srečno Avstrijo mar! Če kri ni voda, tudi narod in jezik njegov nista smet. Ni treba, da bi v velikem poslopju družina družino žalila; vsi prebivavci lahko mirno živé v bratovski zvezi, ako se dá vsakemu, kar je njegovo. To pravico je tudi nam Slovincem dal cesarski ukaz od 20. julija, — pa komaj so svoje veselje razodeli nad besedo cesarjevo ali kakor Nemec pravi: „noch sind sie nicht zum Worte gekommen“, so že začeli nekteri dunajski in teržaški časniki kričati: „to je nič, to ne gré“. Al to še ni dosti! Komaj so rodoljubi začeli — brez vsega žaljenja družih jezikov — po domačih skušnjah poterjevati dobroto in potrebo cesarjevega ukaza, so nasprotniki tega važnega ukaza začeli svetu lagati, rekoč: „es scheint, als ob von gewisser Seite der alte Nationalitätenstreit wieder angefacht werden soll; allein ich darf versichern, die vernünftigen Krainer verlangen nicht darnach“. Tako se piše nekemu dunajskemu časniku iz Ljubljane!

Pravico imamo tedaj vprašati: kje je tista „gewisse Seite“, o kateri dunajski časnik govori? Naš narod je slovenski narod in bo vesel, kadar bo iz kancelij dobival pisma v tistem jeziku, v katerem se mu povsod tudi božja beseda oznanuje. Med prostimi Slovenci tedaj nobenega národnega prepira ni. Med drugimi, ki pišejo po naših domačih časnikih, ga — saj kar je nam znano — tudi ni bilo; „Novice“ so o cesarskem ukazu od 20. julija že veliko pisale; naj nam kdo, če more, pokaže le eno verstico, ki kaj nepravicega terja, ali ktera kak drug neslovenski narod ali jezik žali! Natisnite, lažnjivi korespondenti, kar „Novice“ pišejo, in svet bo sam sodil, kje je tista „gewisse Seite“! Nihče drug ni, kot vi sami ste, katerim je cesarski ukaz tern v pēti. Povejte nam vendar: zakaj ste tako hudobni, — kako da vas ni sram, da se tako lažete? Če vam cesarski ukaz ni prav, napadite tega! Če se vam pa hlače tresejo to storiti, pustite nas pri miru! Nikar ne delajte pred svetom zmešnjav, katerih pri nas ni!

*

*) Kam so prišle drage zbirke gospod Verbnjakove? Kdo je dobil njihov bogat herbari s slovenskimi poznamovanji rastlin? Kdo njihovo lepo mineralogično zbirko? Kdo njihove drage starinske reči? Kdo zbirko njihovih pesem, med katerimi je tudi takošnih najti, ktere imajo estetično vrednost? — Domoljubi se v svojem življenju iz vseh moči trudijo in darujejo vse svoje premoženje za poslavljenje drage domovine; po njihovi smerti pa se še pušča vse v nemar. Žalostna majka Slava! Jeli ni domačega človeka na svetu, kateri bi za domače zavode rešil velecenjeno Verbnjakovo zapuščino?

Pisatelj.

„Die vernünftigen Krainer verlangen durchaus nicht nach einem Nationalitätenstreite“, — to je gotovo, ljubeznjiv korespondent! zakaj „die vernünftigen Krainer wünschen“, da se v gimnazijskih šolah spolne cesarski ukaz. Al kakor se nam zdí, ljubljanski korespondent ne imenuje tistih, ki to želijo, „vernünftig“, ampak tiste, ki se cesarskemu ukazu zoperstavljajo. Po tem takem je tista „gewisse Seite“ in pa „vernünftige Krainer“ edina stranka.

Resnično besedo je govoril o tej zadevi v graškem nemškem časniku „Telegraf“ dopisnik Δ iz Marburga; prav naravno je pokazal, da „Nationalitätenstreit“ je edino le med inšpektorji in vodji slovenskih gimnazij in pa med cesarskim ukazom iskati — in nikjer drugod. Zato res željno čakamo, da bi bilo tega razpora kmali konec, in da bi se kmali resne priprave začele za izpeljavo cesarskega ukaza. „Ta ukaz — pravi „Telegraf“ — je cesarjeva beseda in cesarjeva beseda je Slovencu vseskozi sveta; po tej besedi pa imajo Slovenci popolnoma pravico terjati, da slovenski jezik na njih gimnazijah postavno veljavo zadobi. Ta cesarski ukaz je za nenemške narode našega cesarstva avstrijski „hathumajum“, kterege so vsi radostni sprejeli. Ali se mu bo godilo kakor turškemu? Nadjamo se, da nikdar ne“.

Rekli smo že, da prenapetega nihče ne terja, — rekli smo, da zapopademo, zakaj se berž ni izpeljal cesarski ukaz; al resne priprave se morajo že zdaj začeti, da se bo v kratkem spolnila cesarjeva beseda, ktere skerb en varh mora biti vsak, komur je mar za blagor domovine in deržave.

Ni nam znano, da bi kdo domačih kaj družega zahteval. Ki je tedaj „Nationalitätenstreit?“ Svesti smo si, da v Avstrii nismo še tako deleč zašli, da bi tistega, ki se veseli pravične postave in njeno spolnitev brez ovinkov terja, pitali z besedo „prepiravca“!

Iz častitljive roke smo prejeli te dni sledeči dopis:

„Gosp. Terdinov spis je ves prav iz našega serca vzet; vse kar je rekel, smo sami skusili. 10. t. m. sem bil na Gorenskem, pozneje na Dolenskem; povsod smo se pomenkovali od gospod Terdinovega spisa v „Novicah“; vsakdo je terdil, da je od konca do kraja gola resnica, resnica — k nesreči naši! Martrali so nas moliti po nemško, latinsko in greško — in — in še hebrejsko v 10. šoli, in ko smo izučeni gospodje na deželo prišli, smo mogli malega katekizma iskati in se učiti; iskati kar nam je — čudna, čudna šola vzela. Bog daj, da bi pravica zmagala!“

Drobtinica.

Narodska pripovedka o Dravi, Savi in Soči.

Drava, Sava in Soča so sestre. Nekdaj so se med saboj menile, ktera bo prihodnji dan perva v morje pri-tekla. Zvečer Sava in Soča zaspate, Drava pa se le potuhne in kmali začne tiho teči naprej. Prebudivša se v jutro Sava zapazi, da Drava se že valí proti morju, toraj se jezna urnega teka tudi ona proti morju spusti. Ko se pa poslednjič tudi Soča prebudi in se od obedveh sestrá prekanjena vidi, predere na nasprotni strani s silovito močjo gore, se serdito skozi skalnate soteske zažene in perva v morje dospè.

Ta pripovedka, akoravno basen, opisuje vendar značaj vseh treh pglavitnih slovenskih rek prav dobro. Drava se valí tiho in potuhnjeno, bistra Sava dere; obedve napajate černo morje. Soča nasprotno bobní urno skozi oske skalnate struge goriških gorá v morje jadransko. J. Levičnik.

Kratkočasno berílo.

Če si ti hudič, jez sem pa tudi.

Narodna pravlica.

Bila je revna vdova, posestnica majhne lastnine. Imela je mladega sinčka in še mlajšo hčerko. Skerb za vsak-

danje potrebe jo je mučila, al še več jo je nadlegoval bogat mlinar, kateremu je bila tristo goldinarjev dolžna. Ni mu bilo toliko mar za dnarje, le lastnino njeno je hotel imeti, naj veljá kar rado; al vdova mu je ni hotla po nobeni ceni prodati. Vse je poskusil, nič ni pomagalo; vdova je ostala stanovitna kot skala; prosila je milega Boga noč in dan, naj jo reši iz velike zadrege.

Neko noč se ji sanja, da je njeni sinček s kladvom po zidu mahal, in da so se dnarji iz zida usuli. Premišljevala je svoje sanje do zora, in sklenila je poskusiti; morebit, je djala sama sebi, mi mili Bog dá kak zaklad najti. Zgodaj zbudi sinčka, ga prekriža, mu dá kladvo v roke, ter mu velevala po zidu udariti. Sinček stori; al zaklad se ne prikaže. Skusi še enkrat na drugem mestu, mu reče mati. Sinček udari enkrat — dvakrat — trikrat — in dnarji se usujejo iz lonca, kateri je bil uzidan. Veselo prešteje vdova dnarje; bilo jih je polovica več, kakor je bila dolžna. Hvaležnega serca do milega Boga nese bogatemu mlinarju dnarje. Mlinar se spervega čudi, kako je vdova dnarje dobila, ji noče ničesa verjeti, jo začne za tatico zmerjati, rotiti in hudičevati, ter jo požene iz hiše z dnarji rekoč: to zemljišče hočem, in ga bodem dobil, ako bi ravno škrt iz pekla prišel. Udova toži Bogu svojo revšino. Jok in upitje vdovino predere oblake.

Kaj si pa mlinar izmisli? Zvita buča zakolje bika, in ko se zmračí, ogerne bikovo kožo z rogovi, gré v vdovino hišo in rujove, da je strah; treska z vratami in se vede hujši ko peklenska pošast. To terpi celi dolgi teden vsako noč. Že misli vdova hišo zapustiti in se drugam preseliti, kar pride nekega večera neznan popotnik in jo prosi za prenočišče. Udova ga obderži in mu postelje za pečjo. Tisto noč se mlinar še strašneje našemi, prav kakor hudič. S sajami si namaže obličje in roke; med zobe dene žereč ogelj in se tako poda v vdovino hišo. Tù začne rijoveti, treskati z vratami in razsajati, da je strah; zadnjič prikobaca v izbo, kjer je popotnik ležal in se iz celega gerla zadere rekoč: Jez sem hudič! „Če si ti hudič, jez sem pa tudi“ ga pozdravi popotnik, kateri se v strašno peklensko pošast spremeni, in tira skoz vrata mlinarja pred seboj.

Nobeden ni več vidil mlinarja, ne slišal od njega, zakaj za hudiča je pekel ne pa zemlja.

Trije bratje.

Narodna pravlica.

Zaspali v Gospodu so oče André Burkljež. Trije sinovi, Martin, Juri in Anza so žalovali za dragim očetom, pa se tudi kavsali in lasali za lepo dedšino, ktero so jim oče zapustili.

Juri: Da vama povem, jez hočem petelina; ta lepa žival z rudečim grebenom mi najbolj dopade.

Martin: Jez sem pervorojen; moj bo petelin; ti imej mačka, saj je tudi krasna žival, Anza pa koso; on tak nič ne veljá; ta drobni ferkolin še črnega nohta ni vreden. Anza za uho primaže Martina, rekoč: Ti smerkovec, ti žaba! čeravno sem droben, pa sem čverst korenjak; se vaji obedveh ne bojim; moj bo petelin. Srečno! pred smertjo me ne bota vidila več.

Anza popade petelina in gré. Juri zgrabi za ušesa mačka, Martinu pa ostane kosa.

Juri: Bog vé, kam jo je Anza zabil; gotovo za srečo maha; ta prismuknjenec še utegne kak velik gospod biti; nima žaganja v glavi, pa s petelinom že sreče ne bo, ker je naji tak olesičil. Martin! pokopaj očeta; jez grem tudi po svetu, morebit mačka dobro spečam. Srečno!

Martin: Oče so še le danes umerli; jih še ne smem pokopati. Berž pa ko koso na kosiše denem, se bom tudi jez na pot podal, iskat sreče in bogastva.

Juri: Jih pa pusti; jih bojo že drugi pokopali.

Juri odide z mačkom. Martin dene koso na kosiše in